

Čínské reformy mají svou stinnou tvář

V Čínské lidové republice se po čtvrtstoletí ekonomických reformů ustavil unikátní socioekonomický systém, který nemá v mnoha ohledech v moderní historii obdoby.

V nominálně socialistické zemi tu pod vedením komunistické strany bují nespoutaný kapitalismus, převážně v syrové podobě na Západě nevídané od dob průmyslové revoluce. Zvláštní spojení leninských politických struktur s dickensovským kapitalismem se vzpírá běžným šablonám a kategoriím. Připočteme-li k tomu celkovou neprůhlednost tohoto systému, a konečně i kulturní a jazykové bariéry, pochopíme snáze, proč se pohledy na Čínu v našem kulturním prostředí tak rozcházejí, od nekritického nadšení pro čínský ekonomický model po příkré odsouzení čínského politického systému.

Globalizace po čínsku

Problém těchto jednotlivých úhlů pohledu spočívá hlavně v tom, že reflektují vždy jen jednu část většího celku vytrženou z kontextu. Čína se tak pozorovateli může jevit jako úžasný úspěch nebo totální pohroma podle toho, odkud jí svou úzkou klíčovou dírkou pozorují, podobně jako když příslovečná skupina slepců ohmatává jednotlivé části slona – jeden má v rukou hadici, druhý sloup, ale chobot či nohu, natožpak celého slona, nerozpozná žádný. Česká veřejnost má navíc pochopitelný sklon nahlížet na Čínu prizmatem vlastní nedávné historické zkušenosti s komunismem. Současná Čína však v některých směrech připomíná spíše viktoriánskou Anglii než husákovské Československo.

Čína se na začátku devadesátých let vyhnula globálním politickým změnám, ale o to s větší vervou se zapojila do celosvětové ekonomické

transformace známé jako globalizace. Domácí čínský politický systém se po jistém vnitřním pnutí této nové ekonomické realitě ve svém praktickém fungování zcela přizpůsobil, aniž ovšem nějak zásadně modifikoval svou dosavadní leninskou rétoriku. Vznikla tak kuriózní situace, kdy dělnický stát využívá mocenského monopolu komunistické strany k regulaci hladkého přístupu levné pracovní síly pro vlastní exportéry a nadnárodní společnosti. Ty využívají Čínu jako jednu velkou manufakturu, v níž často převládají poměry a etika jako z počátku kapitalismu. Výběr tří dokumentů věnovaných Číně na letošním festivalu Jeden svět tuto situaci velmi názorně ilustruje.

Jeden svět ukáže jiné pohledy na Čínu

Letošní festivalové snímky zprostředkují divákům pohled na Čínu, jakou v médiích příliš nevidají. Dokumentární film Slušná továrna dokumentaristy Thomase Balmése ukazuje továrny na export ve zvláštních ekonomických zónách s kasárenským režimem, šestnáctihodinovou pracovní dobou a mzdou hluboko pod oficiálním minimem. Noví kapitáni exportního průmyslu jsou tu absolutními pány ve svých fabrikách a po libosti stanovují předpisy, tresty i odměny bez ohledu na zákon či neexistující odbory. Proti nim v dokumentu stojí bezprávní stavební dělníci z venkova, kteří na obřích projektech doslova před očima mění podobu Pekingu a dalších velkoměst, ale nemohou si být jisti, zda dostanou vůbec kdy zaplacené.

Tato každodenní realita desítek milionů obyčejných Číňanů představuje odvrácenou tvář hospodářských reformů. Dělníci na stavbách ani nezletilá děvčata z venkova v pobřežních

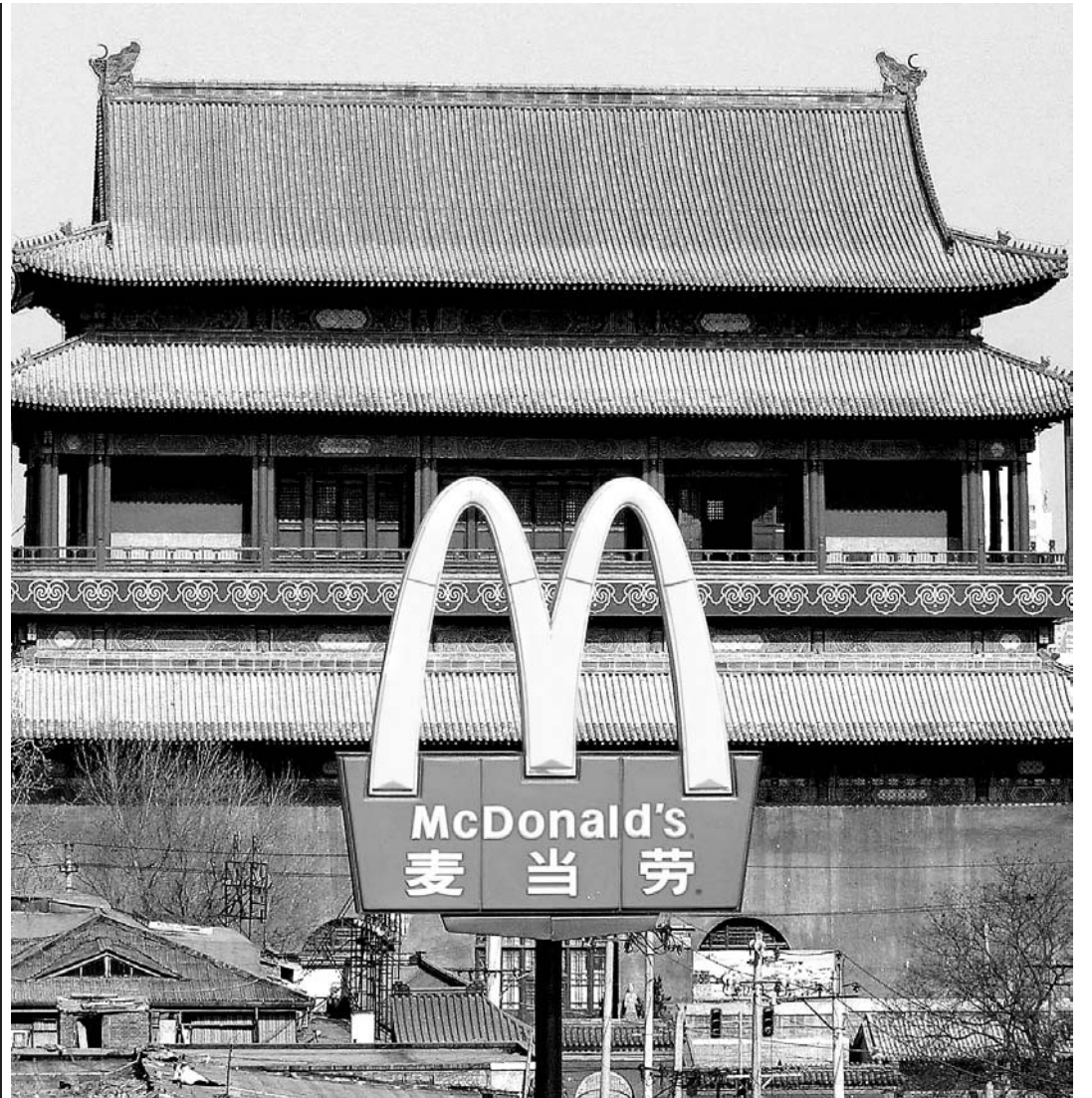
manufakturách se nestarají o politické dění a jsou jistě na hony vzdáleni životu a úvahám prodemokratických intelektuálů a disidentů ve městech, o nichž se zpravidla dočítáme v tisku. Ve skutečnosti jsou však s jejich donkichotskými snahami spjatí více, než by se na první pohled zdálo.

Hrdost na ekonomický zázrak

Čína prošla v posledních pětadvaceti, a hlavně v posledních patnácti letech pozoruhodnou proměnou. Z komunistické periferie se stala jedním z předních účastníků globalizace. Vzniklo zde hlavní centrum celosvětového zpracovatelského průmyslu, které zásobuje spotřebním zbožím většinu planety. Spojením domácí pracovní síly a zahraničního kapitálu a technologie byly takřka z ničeho vytvořeny obrovské hodnoty. V prostých Číňanech vzbuzují tyto skutečnosti oprávněný pocit hrdosti. Hned po něm většinou následuje otázka, jak se tyto hodnoty dnes v Číně přerozdělují.

Zde se zájmy obyčejných lidí setkávají s prodemokratickými intelektuály. Abstraktní myšlenka politické demokracie nemá nikde konkrétnější dopad než mezi společenskými vrstvami, které na hospodářské reformy zatím spíše doplácí. Jediné demokratické kontrolní mechanismy mohou jakž takž zaručit, že se obrovská ekonomická transformace Číny nestane výhradní kořistí bezohledných podnikatelů dobře propojených se zkorumpovanými komunistickými aparátčiky. Životní podmínky v továrnách a na stavbách se nezlepší, dokud bude mít úzká vrstva lidí zainteresovaných na maximálním zisku prakticky absolutní moc.

MARTIN HÁLA
Autor je sinolog

NENECHTE SI UJÍT NA JEDNOM SVĚTĚ

Betonová revoluce – Vizuálně bohatý a nápaditý filmový esej o podobách současného Pekingu, za jehož nablýskanou tvář stojí směšně placená práce sezonních dělníků.

Made in China – Vynikající debut Davida Redmonta sleduje cestu korálových náhrdelníků od čínských dělnic až k americkým spotřebitelům na karnevalu v New Orleans.

FOTO: AP

Odvrácená strana černého zlata

Rozhovor s dokumentaristou Martinem Marečkem a spoluautorem Martinem Skalským

Pokračování ze str. 1

Martin Skalský: Například Mirvari Gahramanli (členka poroty Rudolf Vrbý na letošním festivalu Jeden svět - pozn. aut.), se kterou jsme natáčeli, byla vysokou úřednicí Státní ropné společnosti a dnes řídí jedinou nezávislou odborovou organizaci v zemi. Kvůli tomu je na seznamu nepřátel státu. Za své výroky byla několikrát fyzicky napadena, dvakrát byla ve vězení a je sledována státní policií.

Došlo během natáčení i k nějakému skutečnému konfliktu?

Martin Mareček: Párkrát se nás pokoušeli zatknout. Jednou například při tom, když jsme natáčeli bouřlivou výpověď lidí, kteří byli podvedeni místními úřady v souvislosti se stavbou ropovodu BTC. Měli jsme opravdu namále – vojenská ochranka ropovodu dostala příkaz, že nás má zmlátit, odvézt a jakýmkoliv způsobem zabavit natočený materiál. Zadrželi nás a druhého dne o tom informovaly titulky na hlavních stránkách všech ázerbájdžánských novin. Nakonec nám pomohla mise OBSE. Kazety jsme s pomocí vesničanů zachránili, ale kolem ropovodu jsme byli stále sledováni.

Martin Skalský: V souvislosti s výstavbou ropovodu BTC totiž dochází v Ázerbájdžánu k porušování lidských práv. Stovky lidí byly doslova okradeny o finanční kompenzaci, řadě z nich zabavily národní výbory bez náhrady půdu, aby bylo možné ropovod postavit. Komu se to nelíbí, ten musí buď mlčet, nebo počítat s možností zatčení. Atmosféra strachu je všudypřítomná. Podvedené a nespokojené lidi jsme potkávali téměř v každé vesnici, kdy procházeli stavba ropovodu. Ropa těmto

DOKUMENTARISTÉ. Podle Martina Marečka (vpravo) a Martina Skalského by svět neměl podporovat obří ropné projekty. FOTO: J. PAVELKA

lidem nepřináší rozvoj, ale vede k jejich zastrásování a ožebračování a ničí zemědělskou půdu.

A jak jsou na tom dělníci?

Martin Skalský: Podle místních nezávislých právníků dochází při nájímání dělníků na stavbu ropovodu k porušování legislativy Ázerbájdžánu a mezinárodních pracovních standardů. Dělníci jsou rozdělováni do kategorií na základě svého etnického původu a podle toho také placeni a živeni.

V jednom z pracovních táborů se několik desítek lidí otrávil jídlem. Několik lidí nám také řeklo, že jsou nuceni dávat svým šéfům každý měsíc úplatky, aby nebyli vyhozeni. Ve

filmu však nebudou, protože nechtějí přijít o zaměstnání.

Jak je to možné? Ropovod přece staví západní firmy.

Martin Skalský: Ropovod je konsorcium ropných korporací pod vedením britské BP, jedné z největších firem světa. V Ázerbájdžánu se západní firmy chovají způsobem, který by jim doma určitě neprošel. Dá se říci, že se přizpůsobily situaci – absence pravidel je pro ně vlastně výhodná, tak na ni vydělávají a spolupracují s místními firmami, které si na normy nepotrpí. Masivní těžbu ropy v Ázerbájdžánu financuje mimo jiné Světová banka a Evropská banka pro obnovu a roz-

voj. Tvrdí, že nový ropovod pomůže bojovat s katastrofální nezaměstnaností a chudobou v regionu. Ve skutečnosti je tomu spíše naopak. Další vývoz ropy dělá z Ázerbájdžánu v podstatě kolonii. Kdysi relativně bohatá země se postupně mění v rozvojovou. Prakticky zde neexistuje domácí průmysl ani turistický ruch, vše se točí jen kolem ropy, která ničí životní prostředí i ekonomiku. Je důležité si uvědomit, že obě tyto rozvojové banky používají peníze českých daňových poplatníků.

Martin Mareček: Vlastně ten ropovod platí i každý z nás... Rozvojové banky mají velmi přísná kritéria, ale tento ropovod porušuje jejich směrnice ve 173 bodech. Snad nebude Ázerbájdžán následovat cestu Libye nebo Nigérie, tam vývoz surové ropy přinesl spoustu problémů.

Co by se s tímto problémem dalo dělat?

Martin Mareček: Nepodporovat velké ropné projekty nebo alespoň pečlivě dohlížet na jejich korektní realizaci. Do zkorumpovaného prostředí by se neměly vstříkovat finanční injekce, to zemi nevylepší. Musí se sama stavět na nohy. Svého času patřil Ázerbájdžán mezi největší světové vývozece kaviáru a kaspického lososa. Teď je moře znečištěné ropou, ryby vymírají.

Martin Skalský: Investice západních firem bohužel podporují stávající režim. Zkorumpovaný ropný klan má podporu světových velmocí, protože ty potřebují a chtějí černé zlato Kaspiku. Mirvari Gahramanli říká, že dokud surovina nedojde, nemohou být obyčejní lidé v Ázerbájdžánu šťastní. Až vytěží poslední kapku, pak se snad země probudí.

FILIP ŠEBEK

Jeden svět poprvé on-line

Slovní spojení „jeden svět“ nemusí nutně evokovat název festivalu dokumentů. Jeden svět je synonymem prostoru, v němž žijeme, synonymem rovnoprávnosti, ale též třeba synonymem sítě sítí, internetu. Ten umožňuje vytvářet mezilidské vztahy napříč zeměkouli, šířit pocity, myšlenky i názory – a právě to je jeden z důvodů, proč v rámci spolupráce společnosti Člověk v tísni a německé organizace Eyz vznikl společný projekt nazvaný One World Online Praha - Berlín.

Akce se skládá z několika částí. První se uskuteční mezi 2. a 4. květnem ve festivalovém centru v pražském Divadle Minor. Workshop s názvem Internet, video a lidskoprávní osvěta si klade za cíl seznámit veřejnost s tím, jak lze využívat internet k šíření kulturních projektů i lidskoprávní osvěty. Nepůjde o suchá teoretická fakta, ale o zajímavé a názorné prezentace, jejichž součástí bude projekce řady videoprogramů, které jsou na internetu už nějaký čas úspěšně rozběhnuty. Každý den semináře bude zaměřen na jedno z praktických témat.

Vybrané festivalové snímky Eshq, Kamenolom boží, Made in China, Soulský vlak vysvobození „streamovaný“ a promítány také v Berlíně, Drážďanech, Hannoveru a Hamburku. Největším tahákem však bude internetová projekce vybraných festivalových filmů na serveru live.atlas.cz. Lidé z celého Česka se tak budou moci stát účastníky Jednoho světa, čímž akce naplní nejen svůj název, ale hlavně poslání. Právě internet představuje pro řadu filmových tvůrců médium budoucnosti a představa mnohých, že světová síť dává prostor hlavně pirátům a šířitelům neširitelného, se zde ukazuje jako mylná. Tuto představu do značné míry vytvořily nahrávací společnosti a

zvykla vyhledávat informace na webu, tak v důsledku jejich nedostatků reagovala přirozeným způsobem a sama si tyto světy hudebních informací začala vytvářet.

Film stál dlouho v pozadí. Jeho šíření je podstatně komplikovanější, už jen proto, že videosoubory jsou několikanásobně objemnější než audio a protože tam, kde by výhody internetu mohly být naplno využity, není většinou odpovídající technické vybavení. I to se však mění a pro filmový průmysl je v této fázi bytostně důležité, aby nezapal. Internet napomáhá procesu dotváření kultů, internet mnohé nové vytváří. Ať už prostřednictvím diskusních fór, fanclubů, stránek se vším myslitelným i nemyslitelným. Bratři Wachowští, tvůrci slavné série Matrix, se třeba nebalí uvést projekt Matrix Online, což je v podstatě pokračování posledního dílu trilogie v podobě on-line hry. Podobně reagoval i George Lucas, otec Hvězdných válek. Komerční filmaři využívají internet k prezentaci kousků, které by patrně jinak zůstaly ukryty v šuplíku. Síla internetu však spočívá v tom, že vedle slavných tvůrců může stanout i člověk, který si nikdy v životě nevydělával filmem, natož v Hollywoodu, ale přesto prakticky stejně úspěšně rozběhnul. Každý den se vizuální poselství milionům lidí na celé planetě.

Pro amatérský a dokumentární film představuje internet obrovskou příležitost. Podstatnou část propagace zde už nevytvářejí specializované společnosti, ale sami lidé. Těm se tak žánrově zdánlivě menšinová tvorba může nebyvale přiblížovat, a to i díky velikosti společného trhu, který internet nabízí. Právě proto se letos koná akce One World Online Praha <-> Berlín a její v jistém smyslu průkopnická funkce bude spočívat v tom, že je vůbec prvním evropským projektem z oblasti šíření lidských práv a lidskoprávního dokumentu. Možná i proto stojí za to ji navštívit – ať už na místě, či na síti.

ONDŘEJ LEINERT

ASOCIACE LIDSKOPRÁVNÍCH FESTIVALŮ

■ Jeden svět je zakládajícím členem Asociace lidskoprávních festivalů (Human Rights Film Network), která byla oficiálně založena v rámci šestého ročníku v Praze a sdružuje sedmáct festivalů z celého světa. Do Prahy přijedou mimo jiné zástupci nizozemského festivalu Amnesty International nebo festivalu Human Rights Nights z Boloně. Smyslem založení této asociace je snaha o lepší propagaci filmů s tematikou lidských práv v médiích a na různých festivalech, pokus o jejich využití ve vzdělávacích programech na základních a středních školách a také zlepšení komunikace mezi jednotlivými festivaly a tvůrci zaměřenými na témata lidských práv.